

УДК 371.134:81'25(045)

Білоус Наталя Петрівна

старший викладач кафедри англійської філології і перекладу,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ПЕРЕКЛАДАЧІВ ДЛЯ РОБОТИ В АВІАЦІЙНІЙ ГАЛУЗІ

Анотація. У даній статті обґрунтовано доцільність формування фахівця із спеціального перекладу на засадах компетентнісного підходу. Професійно-комунікативна компетентність сприятиме ефективному виконанню функцій перекладача авіаційної галузі. Визначено складові комунікативної компетентності перекладача. Звернена увага на особливості професійного перекладу в умовах міжнародної діяльності за участю фахівців авіаційної галузі. Обґрунтовано вимоги до фахівця із синхронного перекладу. Виявлено проблеми із орієнтованістю змісту фахової підготовки перекладача в авіаційному ВНЗ.

Ключові слова: перекладач, авіаційна галузь, професійно-комунікативна компетентність, ІКАО.

Natalia Bilous

PROBLEMS OF TRANSLATORS TRAINING FOR THE AREA OF AVIATION

Introduction. The role of the modern translator is particularly significant in the area of aviation. With this in mind, it is necessary to emphasize that professional translators perform important social functions related to easiness and comprehensibility of communication. The problem of efficient translators

training is extremely relevant in reference to the knowledge and skills they ought to acquire during the educational process..

Purpose. *The quality of professional communication can be achieved due to the profессиogram of a translator, which is based on the model of specialist training. This model comprises the assessment of professional qualities as well as the application of modern diagnostic techniques to determine professional characteristics required for translators to effectively function in the area of aviation.*

Methods. *Professional communicative competence of future translators should be formed at a high level in the following components: epistemology; axiology of translation and communication activities; ability to apply the methods and techniques; self-assessment; and capability of self-development.*

Originality. *The complexity of aviation leads us to surmise that the effective methods of specialist training should be modernized to the greater extent. To implement this prospective approach, it is desirable to use the advanced foreign experience in Aviation English language. The relevant aviation terminology, in turn, is recommended to study giving a priority to references originating from English speaking countries.*

Results. *During research, it has been revealed that professional aviation translators should be able to apply the knowledge and skills that may be useful when performing their professional activities. This contention implies the basics of aviation and space; basic standards of international and national civil aviation organizations; philological sciences; educational subjects connected with translation; business terminology; professional expertise; modern technology and multimedia technology; etc.*

Conclusion. *A certain number of subjects are selected by higher education establishments involved in aviation translators training. These subjects include*

'Fundamentals of Aviation and Cosmonautics' and 'Translation of Aviation Terminology'. Summarizing all the above mentioned, it is safe to say that the curriculums are not developed to implement all the requirements for the preparation of professional translators, in particular it pertains to training for the qualification of "Bachelor" in the specialty of "Philology".

Актуальність проблеми. Діяльність сучасного перекладача є надзвичайно значущою для сфери професійної взаємодії, де він виконує важливу соціальну функцію посередника. З огляду на зазначене, актуальною є проблема підготовки перекладача не лише до міжмовного, а й до фахового спілкування. Для виконання цієї функції в нього має бути сформована професійно-комунікативна компетентність, складовими якої є знання гносеології, аксіології професійної, перекладацької та комунікативної діяльності; уміння застосовувати ці знання та методи й засоби; здатність до оцінювання та самооцінювання, а також здатність до саморозвитку.

Перекладачі готуються до виконання професійних функцій у закладах вищої освіти. Навчання в галузевих ВНЗ передбачає опанування ними й варіативної складової навчальних планів, яка є важливою для формування в студентів готовності до фахової діяльності у відповідній галузі. Не є винятком й авіаційні ВНЗ. Водночас гостро постає питання щодо вироблення в них професійно-комунікативної компетентності.

Мета статті: проаналізувати проблеми підготовки перекладачів у ВНЗ для роботи в авіаційній галузі.

Аналіз останніх публікацій з проблеми. Значна кількість наукових праць присвячена різним аспектам дослідження проблеми підготовки компетентного фахівця. Питання формування професійної компетентності вивчали М. Бирка, Н. Кузьміна, Н. Лобанова, А. Маркова та ін; комунікативну компетентність досліджували С. Зенкевич, В. Кручек, Р.

Міловідова, Ю. Пассов, Л. Романишина, Л. Савенкова, В. Семиченко та ін.; формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності було предметом наукових досліджень вітчизняних учених В. Борщовецької, О. Биконі, Н. Глушаниці, К. Долгош, О. Загородньої, Л. Морської, Н. Логутіної, Н. Пруднікової, О. Рембач, О.Тарнопольської, а також таких закордонних дослідників, як М. Браммер, Д. Каммінз, Т. Хатчінсон, М. Хьюїнгз. Проблеми формування національної технічної інтелігенції, зокрема й мовної особистості майбутнього інженера, розглядаються в наукових працях Л. Барановської, Т. Бутенко, Є. Воробйової, О.Ковтун, А.Кочубей, В. Олексенко, О. Романовського, Л. Товажнянського.

Питання викладання англійської мови майбутнім фахівцям авіаційної галузі досліджували такі вчені, як О. Акмалдінова, О. Письменна, Є. Оборін. Наукові праці таких дослідників, як В. Півень, Є. Кміта, Г. Пащенко присвячено підготовці до ведення радіообміну англійською мовою на міжнародних повітряних трасах.

Окремі дослідники вивчали проблеми, пов'язані з підготовкою перекладачів до роботи в авіаційній галузі. Так, І. Колодій досліджувала питання формування професійної компетентності у майбутніх перекладачів авіаційної галузі, Т. Семигінівська вивчала проблему формування професійної етики у майбутніх фахівців з перекладу, які працюватимуть у галузі цивільної авіації. Однак поза увагою дослідників залишилась проблема формування в них професійно-комунікативної компетентності.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах конкурентоздатність спеціаліста авіаційної сфери на ринку праці залежить від його готовності оволодівати новими технологіями, легко адаптуватися до змінних умов праці, професійно орієнтуватися в інформаційних потоках і користуватися іноземною мовою у фаховому спілкуванні. З

огляду на зазначене, професійна діяльність фахівця з перекладу є надзвичайно важливою, що зумовлює потребу його підготовки на засадах компетентнісного підходу з активним використанням такого засобу професійного навчання, як іноземна мова, яка в сучасних умовах є не лише засобом полікультурної взаємодії, а й виконує функцію обов'язкового інструмента професійної діяльності.

Авіація є складною технічною сферою, а тому діяльність перекладача в цій галузі вимагає особливої уваги та сконцентрованості. Якість підготовки перекладача для діяльності у сфері професійної взаємодії може бути підвищено на основі розробки професіограми перекладача [6] для сфери професійної комунікації, побудови на її основі моделі підготовки фахівця зазначеного профілю; проведення системної діагностики формування професійно значущих якостей особистості фахівця, заснованої на застосуванні сучасних діагностичних методик вимірювання рівня сформованості професійно важливих якостей особистості.

Складність роботи перекладача в авіаційній галузі полягає насамперед у тому, що йому доводиться працювати з різними видами перекладу. Специфічною складністю вирізняється синхронний переклад, особливо в тих випадках, коли фахівець працює з носіями мови. З огляду на дане особливої уваги потребують лексичний і граматичний аспекти перекладу, адже незначна неточність може вплинути на розуміння тієї чи іншої фрази або навіть і цілого речення. Цей вид перекладу вимагає від синхроніста підвищеної швидкості мислення та миттєвої реакції, ґрунтовності знань авіаційно-технічних термінів.

Для виявлення проблем у підготовці перекладачів до роботи в авіаційній галузі спочатку вважаємо доречним здійснення дефінітивного аналізу основних понять, пов'язаних із його діяльністю. Розглянемо існуючі визначення понять «професійний переклад» та «перекладач-

професіонал» («компетентний перекладач»). Професійний переклад має відповідати вимогам якості цього продукту діяльності перекладача, який виконав її професійно в усній чи писемній формах. Професійний переклад вимагає використання перекладачем фахових навичок і вмінь, що є необхідними та достатніми для ефективного перекладу певного тексту чи акту усної комунікації в конкретних часових межах і реальних умовах виконання перекладу. Водночас суттєвим є усвідомлення фахівцем з перекладу значущості своєї ролі, наприклад, за обставин міжнаціонального, міждержавного спілкування. Уявімо собі ситуацію проведення зустрічі на міжнародному рівні керівників вітчизняних авіакомпаній та президентів компаній, які представляють британські чи американські авіалінії. Перекладач є однією з ключових фігур зустрічі. А тому й вимоги до нього є надміру серйозними. Він має насамперед усвідомити особливості аудиторії, контингенту, з якими повинен працювати; йому необхідно взяти до уваги часові межі проведення заходу, тривалість виступів промовців; спрогнозувати можливі обсяги власної мовленнєвої діяльності; йому доречно узгодити з промовцями тривалість фрагментів їхніх промов для попередження виникнення подальших об'єктивних труднощів для здійснення перекладу та виникнення комунікативних бар'єрів, які перешкоджатимуть сприйманню і загалом – досягненню взаєморозуміння, яке має стати засадовим для підписання меморандуму про наміри співробітництва, укладання договору, угоди тощо. Переклад на такому високому рівні повинен бути точним і лаконічним, оскільки зустріч має характер міжнародної, офіційної взаємодії. Ефективність перекладу за цих умов визначається такими критеріями, котрі водночас є й ознаками ділового спілкування: підготовленість, організованість, об'єктивність, цілеспрямованість, результативність.

Кваліфікований перекладач, або перекладач - професіонал – це

фахівець, який володіє необхідними навичками і вміннями професійного перекладу і регулярно займається цією діяльністю. Відмінною рисою компетентного перекладача є автоматизм, який виявляється як при усному, так і при письмовому перекладі, а також постійний повний контроль якості звукового контенту і тексту відповідно.

Проблема нашого наукового пошуку є дотичною до підготовки та професійної діяльності перекладача в авіаційній галузі. Ці процеси регулюють відповідні документи. Так, основними з них є Закон України «Про вищу освіту», державні та галузеві стандарти вищої освіти, однак вони, зокрема, регулюють підготовку у ВНЗ універсального перекладача, який зможе працювати в будь-якій галузі. Однак проблемою такої підготовки є те, що під час навчання в авіаційних ВНЗ, на нашу думку, певна кількість студентів із перекладацької спеціальності має бути зорієнтованою на роботу в авіаційній галузі. А тому мають бути актуалізовані й основні положення документів міжнародних організацій з цивільної авіації. Згідно з Документом ІКАО № 9835, володіння мовою є однією з головних складових процесу комунікації. Традиційна модель комунікації включає такі елементи, як відправник, канал передачі інформації і одержувач. Вербальна комунікація є саме тією формою комунікації, до якої відносяться вимоги ІКАО до володіння мовою. У кожному конкретному акті комунікації беруть участь той, хто говорить і той, хто слухає. Хто говорить, кодує своє повідомлення у вигляді мовного висловлювання. Висловлювання передається по відповідному каналу у формі звукового потоку, який сприймається і декодується тим, хто чує. У разі успішної комунікації уявлення слухача про сенс повідомлення буде повністю або майже повністю збігатися з тим змістом, який вкладав в нього той, хто говорить.

Існують також стандартизовані міжнародними організаціями вимоги до кваліфікованих перекладачів. Так, зокрема, на конференції в Брюсселі у

січні 2009 експертною групою ЕМТ (Європейські спеціалісти з перекладу) було затверджено перелік компетенцій, якими мають володіти професійні перекладачі Євросоюзу. Серед них такі базові ключові компетенції, як міжособистісна, мовленнєва, міжкультурна, інформаційна, галузева та технологічна.

У сучасних умовах особливої значущості набуває співпраця між цивільною та військовою авіацією, що вимагає проведення спільних семінарів, практикумів та конференцій за участю військових і цивільних фахівців з різних країн. Ефективність таких заходів визначається майстерністю перекладача, який володіє навичками здійснення синхронного перекладу в галузі як військової, так і цивільної авіації. Він має знати й розуміти загальні авіаційні терміни, важливі для військових і цивільних пілотів та ін. фахівців. Наприклад: *aerodrome elevation* – висота аеродрому над рівнем моря; *flight level* – визначена висота, на якій повітряному судну дозволяється здійснювати політ в певний час; *aerodrome traffic zone* – захищена зона навколо аеродрому, куди пілотам потрібен дозвіл на здійснення повітряного руху. Тобто перекладачеві авіаційної галузі недостатньо володіти лише технікою перекладу, яка набувається, починаючи з навчання в університеті. Зазначені вище приклади зайвий раз доводять всю складність роботи перекладача авіаційної галузі, що, своєю чергою, зумовлює необхідність використання нових технологій для їх підготовки у ВНЗ. Зокрема доречним є використання прогресивного закордонного досвіду щодо вивчення авіаційної англійської мови та досвіду роботи з термінологією цієї галузі в англійськомовних країнах.

У процесі оволодіння майбутніми перекладачами фахом для поглибленого засвоєння авіаційних понять рекомендують використання Словника авіаційних термінів під редакцією Девіда Крукера, спеціаліста в

галузі цивільної авіації з Великобританії. Цей словник містить 5500 авіаційних термінів, на які даються чіткі та доступні тлумачення.

У діяльності перекладача авіаційної галузі є важливими знання. Уміння й навички, досвід з їх використання, а також у нього мають бути розвинені й професійно важливі якості. Тобто, у ВНЗ має бути підготовлений компетентний перекладач. У нього має бути сформованою професійно-комунікативна компетентність.

У 80-х роках минулого сторіччя фахівці з прикладної лінгвістики запропонували робоче визначення комунікативної компетентності, яке продовжує удосконалюватися і уточнюватися. Відповідно до цього визначення, загальна комунікативна компетентність складається з лінгвістичних, соціолінгвістичних та прагматичних компонентів (компетенцій). Під лінгвістичною компетенцією розуміється знання і осмислене використання лінгвістичних засобів конкретної мови або мов. Лінгвістична компетенція, зокрема, включає в себе такі мовні вміння, як говоріння і слухання, в яких можна виділити чотири окремих субнавички:

1. лексичні (окремі слова, усталені вирази);
- 2.граматичні (правила синтаксису і морфології);
- 3.семантичні (смілова сторона мови і семантичні зв'язки між словами і словосполученнями);
4. фонологічні (звуки, склад структури, фразовий наголос, ритм та інтонація).

Соціолінгвістична компетенція включає в себе знання соціального (в тому числі професійного) контексту, в якому використовується мова. Мається на увазі вміння розпізнавати або здатність адекватно використовувати лінгвістичні маркери соціальних відносин, формули ввічливості, різні реєстри спілкування, діалект та акцент.

Прагматична компетенція складається з навичок, що дозволяють використовувати мовні засоби в певних функціональних цілях відповідно до конкретної ситуації або контексту. Вони включають в себе:

1. стратегічну компетенцію, яка передбачає вміння користувачів мови мобілізувати свої ресурси або добирати їх оптимальне поєднання для активізації навичок і процедур з метою виконання потреб комунікації в тому чи іншому контексті і вирішення завдання, що стоїть перед ними, найбільш досконалим або економічним з доступних способів;

2. дискурсивну компетенцію, яка полягає в здатності об'єднувати пропозиції або висловлювання в логічно зв'язний текст;

3. функціональну компетенцію, під якою мається на увазі знання правил, що визначають традиційну або контекстуальну інтерпретацію мовних структур – «мовних функцій», а також способів загальноприйнятого застосування цих функцій для створення структур діалогічної взаємодії (інтерактивних сценаріїв або схем) і здатність ними користуватися;

4. оцінку результатів використання мови в реальних ситуаціях, наприклад, в плані впливу на безпеку або ефективність діяльності.

Підготовка компетентних перекладачів у ВНЗ регламентується вимогами галузевого стандарту вищої освіти. Важливою його складовою є Освітньо-професійна програма (ОПП). Це нормативний документ, яким визначається зміст навчання, встановлюються вимоги до змісту, обсягу і рівня освіти та професійної підготовки бакалавра чи магістра із спеціальності «Філологія». ОПП використовується під час розроблення складових стандартів вищої освіти вищих навчальних закладів (варіативні частини освітньо-професійної програми підготовки фахівців та засобів діагностики якості вищої освіти); розроблення навчального плану, програм навчальних дисциплін і практик.

Освітньо-професійною програмою, наприклад, з навчання бакалаврів передбачено наявність у навчальному плані таких циклів підготовки: цикл дисциплін гуманітарної та соціально-економічної підготовки; цикл дисциплін фундаментальної та природничо-наукової підготовки; цикл дисциплін професійної та практичної підготовки; цикл дисциплін самостійного вибору вищого навчального закладу; цикл дисциплін вільного вибору студента, що разом із попередніми циклами забезпечує певний освітній рівень.

На основі аналізу ОПП, констатуємо, що майбутній фахівець повинен уміти особисто використовувати знання з мовознавчих та перекладознавчих дисциплін, а також знання галузевої термінології; він має володіти основами авіації та космонавтики, основними стандартами міжнародних і національних організацій цивільної авіації; фахівець повинен уміти оперувати бізнес-термінологією; фахівець повинен уміти особисто, використовуючи фахову компетенцію, застосовувати сучасні технічні засоби та мультимедійні технології.

Однак практика підготовки перекладачів в авіаційному ВНЗ свідчить про те, що існує проблема з формування мотивів у студентів щодо їх зорієнтованості на майбутню діяльність в авіаційній галузі. Однією з причин, на нашу думку, є спрямованість змісту навчального плану та ОПП на підготовку універсального перекладача. Лише в циклі дисциплін самостійного вибору вищого навчального закладу наявні навчальні курси, пов'язані безпосередньо з підготовкою перекладачів для авіаційної галузі. До таких дисциплін ми відносимо «Основи авіації і космонавтики», «Практику перекладу авіаційної термінології».

Список літератури

1. Хальзова В. Некоторые подходы к организации языковой подготовки переводчиков в сфере профессиональной коммуникации в системе дополнительного профессионального образования / Хальзова В. // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [гол. ред.: Мартинюк М. Т.]. – Умань: ПП Жовтий, 2011. – Ч. 3. – 295-303 с.
2. Документ ИКАО № 9835, 2010. Руководство по внедрению требований ИКАО к владению языком. Издание второе. Международная организация гражданской авиации (ИКАО). Монреаль, Канада. <http://rus.ums.rshu.ru/file1480>
3. Ковтун О.В. Комунікативний підхід в організації мовної освіти авіаційних операторів / О. В. Ковтун // Наука і освіта. – 2011. – № 5. – 89-94 с.
4. Семигінівська Т.Г. Формування морально-особистісних якостей у майбутніх перекладачів / Т.Г. Семигінівська // Науковий діалог «Схід-Захід» : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. – Д.: Видавництво «Інновація», 2013. – Ч. 4. – 188-191 с.
5. Богуш А.М. *Формування мовної особистості на різних вікових етапах*: монографія / А. М. Богуш. – Одеса, 2008. – 271 с.
6. Shared «Dublin» descriptors for Short Cycle, First Cycle, Second Cycle and Third Cycle Awards [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jointquality.com/content/descriptors/CompleteDublinDescriptors.doc>
7. David Crocker. Dictionary of Aviation. Second edition. A&C Black Publishers Ltd. London.